

De cameravallen uitlezen aan het einde van het kamp, altijd een spannend moment. Foto Albin Hunia

IMPRESSIE VAN EEN GESLAAGD ZOMERKAMP

Zomerzoogdierstudiekamp in Bulgarije

Dit jaar is het zomerkamp van de veldwerkgroep rondom het dorpje Madzharovo gehouden van 18 juli tot en met 27 juli 2023. Madzharovo ligt in het zuiden van Bulgarije in de provincie Hazkovo in de oostelijke Rhodopen aan de rivier de Arda. Een gevarieerd landschap met prachtige vergezichten zorgde voor een erg geslaagd zomerkamp waar we 44 zoogdiersoorten hebben geregistreerd.

TEKST JELMER DE JONG EN MARCO SNIJDER

▲ Madzharovo ligt aan de Arda rivier. Foto Albin Hunia

Het doel van de zomerkampen is om met een groep enthousiaste zoogdierliefhebbers een fantastische week te hebben. Tijdens het kamp kun je ervaring opdoen met veel verschillende methodieken. Hierdoor kunnen ook heel veel verschillende soorten zoogdieren worden gezien. Vaak soorten die in Nederland erg zeldzaam zijn of helemaal niet voorkomen. Daarnaast is een belangrijk doel om een lokale onderzoeksgroep te helpen met het verzamelen van veldgege-

vens van hun gebied en om kennis uit te wisselen. Meestal in een gebied waar veel behoefte is aan gegevens over de verspreiding van zoogdiersoorten. Het liefst nemen ook lokale studenten deel aan het kamp en dit jaar waren er ook drie enthousiaste Bulgaarse studenten die meededen. Zij hielden zich met name bezig met de studie naar vleurmuizen. Ook het natuurhistorisch museum van Sofia was betrokken bij dit kamp. Ons verblijf was in verspreide huizen in het dorp en er werd door lokale mensen

► Tijdens het kamp zijn er 21 cameravallen en zes Struikrovers® in het veld geplaatst. Foto Ilse van der Beek

▲ De tuinspitsmuis (*Crocidura gueldenstaedtii*), is het kleinere neefje van onze huisspitsmuis en is vrij algemeen in Oost- en Zuid-Europa. Voorheen was de wetenschappelijke naam *Crocidura suaveolens*, maar de soort is nu opgesplitst tussen de Europese soort en de Centraal-Aziatische soort.⁶ Foto Albin Hunia

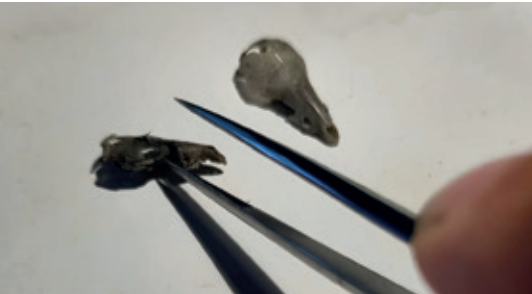
▲ De Macedonische huismuis (*Mus macedonicus*) komt nooit voor in de buurt van huizen. Foto Ilse van der Beek

▲ Relmuus (*Glis glis*) een luidruchtige nachtbraker. Foto Wouter Kok

▲ 'Boomvallen' worden gebruikt om slaapmuizen te kunnen vangen, heel hoog in de boom of zoals hier in een struik. Foto Albin Hunia

▲ Spectaculair was de vondst van een schedel van de Wimperspitsmuis (*Suncus etruscus*). Dit schedeltje is 11 mm lang. Foto Lindsey Stronge

iedere avond een warme maaltijd voor ons bereid. Het basiskamp was op een van deze locaties. Hier stonden alle materialen opgeslagen, kwamen we samen en aten we gezamenlijk. Dit jaar kwamen er achttien deelnemers naar Bulgarije en deden er vier mensen uit Bulgarije mee aan het kamp. In 2002 is in deze regio ook een zomerkamp geweest.¹ Overigens zijn we dit jaar met negentien kampgangers teruggegaan naar Nederland. We hebben een zwerpuppy gevonden en deze komt in Nederland te wonen bij een van de kampgangers. De hond (genaamd Zoka) is vernoemd naar het zomerkamp.

KLEINE ZOOGDIJREN

Tijdens een zomerkamp worden verschillende methodes toegepast om kleinere zoogdiersoorten te kunnen vaststellen. We hadden ca. 150 Longworth-inloopvallen mee om muizen levend te kunnen vangen. Daarnaast hebben we Sherman-inloopvallen gebruikt als zogenoemde 'boomvallen'.

De Sherman-vallen worden op een plankje gemonteerd dat vervolgens op een meer dan zes meter lange stok hoog in een boom kan worden gezet. Op deze manier kunnen met name relmuizen, maar ook andere slaapmuizen, goed gevangen worden. Het is een methode die ooit door de veldwerkgroep is opgepikt van stropers in Slovenië die een soortgelijke methode hanteerden om dieren te doden.

Relmuizen zijn overigens enorme herriescoppers. Hun aanwezigheid hoog in de bomen is 's nachts goed op te merken door gekwetter, geknaag en andere geluidjes waarna ze ook goed met een zaklamp zijn op te sporen. Tijdens de vallencontroles zijn met name tuinspitsmuizen en grote bosmuizen gevangen; de tuinspitsmuis is een kleiner neefje van onze huisspitsmuis. Daarnaast zijn er relmuizen gevangen en is er een Macedonische huismuis gevangen. Dit dier lijkt erg op onze huismuis, maar heeft niet de typische 'huismuizengeur'. Ook speciaal waren enkele vangsten van zwarte ratten.

▲ Vallencontrole doen we in groepjes. Foto Albin Hunia

▲ Braakballen van de kerkuil zijn een erg goede bron om erachter te komen welke kleine zoogdieren er in een gebied voorkomen. Je moet ze dan wel eerst uitpluizen. Foto Ruben Groot

► Mistnetten opzetten.
Foto Albin Hunia

Op het kamp is ook een serie braakballen uitgeplozen. Hierin is een schedeltje van een wimperspitsmuis gevonden, een bijzondere vondst omdat dit zoogdier (het kleinste ter wereld met een gewicht van 1,8 gram!) eigenlijk een soort zou zijn die in het mediterrane gebied leeft in streken waar de winters milder zijn dan in Hazkovo.² Er was een zoogdierexpert van het Nationaal Historisch Museum Sofia aanwezig om kennis te delen bij het vangen van muizen. Deze expert heeft recent een nieuwe muizensoort ontdekt in het gebied waar de groep onderzoek deed. Dit was de Ognevs slaapmuis (*Myomimus roachi*) waarvan eerder gedacht werd dat deze enkel aan de Aziatische kant van Turkije voorkwam. Tijdens een van de nestkastenrondes met hem hebben we bosslaapmuizen kunnen zien die in de nestkasten verbleven.

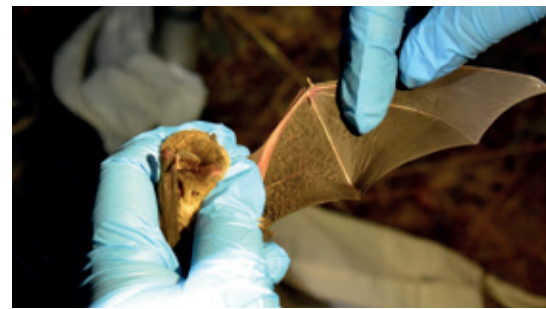
VLEERMUIZEN

Er is veel informatie uitgewisseld met de Bulgaarse studenten over het vangen van vleermuizen. Madzharovo is een oude verlaten mijnwerkersstad in een oud vulkanisch gebied. Er staan erg veel huizen leeg of op instorten en er wonen nog maar 590 mensen. Aan de oostzijde van het dorp ligt een enorm mijnencomplex dat niet meer in gebruik is sinds de jaren tachtig. Dit bleek een interessante plek om vleermuizen te vangen met mistnetten. Op één avond werden in tien soorten vleermuizen gevangen, met in totaal 34 individuen. Schreiber's vleermuizen, Capaccini's vleermuizen, kleine vale vleermuis, vale vleermuis, paarse hoefijzerneus, Blasius' hoefijzerneus,

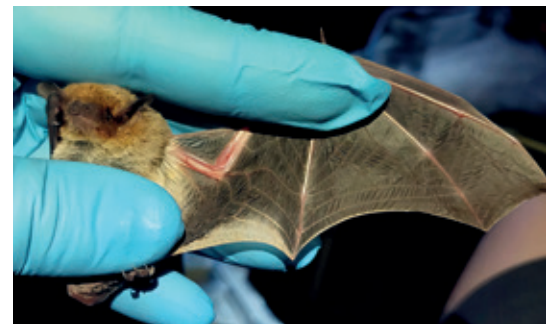

grote en kleine hoefijzerneus, ingekorven vleermuis en gewone dwergvleermuis. De bulvleermuis is op deze locatie wel gehoord, maar helaas vloog hij die avond niet in een mistnet. Daarnaast is er op een aantal andere plekken ook gevangen met aanvullend de soorten: Bechsteins vleermuis, kleine dwergvleermuis en Kuhl's dwergvleermuis. De Kuhl's dwergvleermuis heet in Duitsland de 'Weißrandfledermaus' oftewel witrandvleermuis. Deze naam verwijst naar de voor deze soort typische lichte rand aan de achterkant van de vleugels.

Naast mistnetonderzoek zijn er ook opnames gemaakt met een batlogger, hiermee zijn laatvlieger, rosse vleermuis, bosvleermuis, Savi's dwergvleermuis en grote rosse vleermuis opgenomen. Deze soort is echter ook goed met het blote oor te horen, omdat ze voor hun echolocatie erg lage en voor de mens

▲ Schreiber's vleermuizen (*Miniopterus schreibersii*) hebben vrij lange en dunne vleugels, gebouwd om snel te kunnen vliegen. Foto Damien van Katwijk

▲ De Kuhl's dwergvleermuis (*Pipistrellus kuhlii*) heeft een kenmerkende lichte rand langs de hele ondervleugel. Foto Gijs Baller

De Kuhl's dwergvleermuis (*Pipistrellus kuhlii*) is al enige tijd bezig met een opmars naar het noorden van Europa. In de jaren negentig was het een soort die enkel in het mediterrane gebied voorkwam.³ Inmiddels heeft de soort Noord-Frankrijk bereikt en het zal naar verwachting niet lang meer duren voordat de soort ook de Nederlandse grens bereikt.^{4,5}

► Biometrische gegevens opnemen van de gevangen vleermuizen. Foto Albin Hunia

▲ De kleine hoefijzerneus (*Rhinolophus hipposideros*). Foto Albin Hunia

goed hoorbare pulsen gebruiken (rond de 9-14 kHz). In totaal zijn er dit kamp precies twintig vleermuissoorten waargenomen. Verder zijn er gedurende enkele ochtenden nog zwermende vleermuizen gezocht, zijn er uitvliegende dieren in kolonies geteld en zijn talloze verlaten gebouwen, tunnels en grotten afgezocht naar vleermuizen. Het meest opvallend was een kolonie van meer dan 350 ingekorven vleermuizen die vrij hingen aan het plafond van een verlaten fabrieksgebouw.

GROTERE ZOOGDIERSOORTEN

Andere zoogdiersoorten zijn geïnventariseerd door het plaatsen van cameravallen en Struikrovers®. Al deze vallen zijn aan het begin van het kamp uitgezet en aan het einde pas weer verwijderd. Dit leverde soorten op als steenmarter, vos, das, otter, damhert, ree en edelhert. Daarnaast werden er continu excursies en wandelingen gehouden. Die wandelingen vonden zowel 's morgens als in de avonden plaats, dit kwam door de hoge temperaturen

(40 graden). Hierbij konden zichtwaarnemingen, sporen of geluiden worden geregistreerd. Dassensporen, sporen van zwijnen, gedurende de nacht huilende wolven, blaffende jakhalzen en af en toe een zichtwaarneming van een zoogdier in een schijnwerper of via de warmtebeeldcamera. Oostelijke egels lopen gedurende de nacht rond, net als onze egels. Deze egels hebben een witte vlek op hun buik, in tegenstelling tot 'onze' egels.

OVERIGE FLORA EN FAUNA

In Bulgarije, zoals in de hele Balkanregio, zijn er overal veel insecten, zowel in soorten als in dichtheden. Als je over een gewoon veldje loopt, dan springt er continu een wolk van sprinkhanen en andere insecten voor je uit. Soms wel met meer dan acht sprinkhaansoorten. Mede hierdoor zijn er ook grote dichtheden insectenetters te zien. Zoals roodkopklauwieren die vrij algemeen voorkomen en de vele hagedissen die overal wegschieten. Naast zoogdieren werden er dan ook veel andere soorten geregistreerd. Zo is deze regio interessant voor herpetofauna en zijn reptielensoorten zoals de scheltopusik en Moorse landschildpad gezien. Amfibieën zoals de oostelijke boomkikker, groene pad, geelbuikvuurpad en roodbuikvuurpad komen relatief veel voor in deze regio. Ook voor de vogelliefhebber is deze regio erg leuk. Drie soorten gieren zijn hier goed te zien; aasgier, vale gier en monniksgier. Maar ook andere vogelsoorten die in Nederland niet of nauwelijks te zien zijn zoals sakervalk, dwergooruil, dwergarend, Syrische bonte specht, roodstuitwaluw, Griekse spotvogel, rouwmees en vele andere vogelsoorten.

Daarnaast zijn er nog vele andere bijzondere soorten gezien zoals neushoornkever, mammoetwesp, Turks spikkeldikkopje,

▲ Ingekorven vleermuis (*Myotis emerginatus*), 350+ dieren in een verlaten fabriek. Foto Isabel Dijkgraaf

Turkse rivierkreeft, oranje steppevlinder, en ook vele bijzondere sprinkhaansoorten zoals de bronzen tanksprinkhaan. Kortom, een waslijst aan soorten en ervaringen. Kijk op www.zoogdiervereniging.nl/veldwerkgroep voor meer informatie en verslagen van voorgaande jaren.

REWILDING EUROPE

In Madzharovo is Rewilding Europe actief om wilde diersoorten terug te brengen die vroeger uit het gebied zijn gejaagd, bejaagd of vergiftigd. De eerste succesverhalen van gieren zijn al te melden. Er broeden inmiddels aasgieren, vale gieren en monniksgieren. Het wachten is nog op de lammergier. Ook zijn er in afgelopen jaren wisenten uitgezet om weer in het 'wild' te kunnen grazen en hiermee het landschap weer terug te brengen naar de staat die het ooit had.

JELMER DE JONG ging dit jaar voor het eerst mee op veldwerkkamp en is werkzaam als ecooloog bij Silvavir Ecologisch Advies. MARCO SNIJDER is bestuurslid van de Veldwerkgroep en als ecooloog werkzaam bij Ecologisch adviesbureau Viridis.

Wil je ook een keer mee op zomerkamp? Houd dan de agenda op de website in de gaten. In 2024 gaat het zomerkamp naar de Apennijnen in de Abruzzo-regio in centraal Italië. Dit zal van 11 tot en met 19 september 2024 plaatsvinden. Inschrijving zal halverwege januari openen en de prijs van deelname is tussen de 350 en de 400 euro voor tien dagen kamp exclusief de reis. Onderkomen, eten en veldmateriaal zijn inbegrepen tijdens het kamp. Voor vragen mail naar: veldwerkgroep@zoogdiervereniging.nl.

◀ Zoka aan rivier. Foto Albin Hunia